

نگاهی گذرا به جریان سلفی تکفیری داعش (قسمت هفتم)

مقدمه :

داعش یک گروه افراطی است که پیدایی آن از درون گروه‌های تکفیری است و به سرعت با مساعدت و حمایت برخی از کشورهای منطقه و فرمانطقه‌ای، مناطقی از عراق و سوریه را اشغال و زیر سلطه خود درآورد. گروه داعش با دیگر گروه‌ها از نظر ماهوی متفاوت است و در مقایسه با آنها بسیار گسترده و فراگیر است و به یک معنا، «فراجغرافیایی و فراسرزمینی» است. به همین دلیل با آنها هم پوشانی دارد. پیش از بررسی گروه لازم است که به اجمال چیستی و ماهیت آن، تعریف شود تا انگاره‌ای مجمل در ذهن شکل گیرد. برای آن چند تعریف متصور است:

• تعریف یکم: داعش یک قرائت عمل‌گرایانه مبتنی بر فقه اهل سنت با تکیه بر «روانشناسی توده» است که در لوای شعار «احیای خلافت اسلامی» به عنوان خواست و آرزوی اکثر پیروان فرق اهل سنت، اقدام کرده است .

• تعریف دوم: داعش واکنشی در برابر قدرت‌یابی احزاب و گروه‌های شیعه در منطقه به ویژه در کشورهای عراق، افغانستان و حتی سوریه است که با پشتیبانی و حمایت غربی‌ها به خصوص آمریکا انجام می‌پذیرد و تا مقطعی از حمایت و پشتیبانی برخی دولت‌های اسلامی منطقه برخوردار بوده است.

• تعریف سوم: جریان داعش موج سواری بعثیون و مافیای قدرت و ثروت از بستر احقاق حقوق اهل سنت است که با ترفند ایجاد ناامنی در منطقه با تاراج منابع نفتی و گازی به اموال بادآورده‌ای دست یافته و یا موقعیت خود را در عرصه قدرت محکم کنند .

• تعریف چهارم: جریان داعش در عراق، و برآیند ائتلاف اخراج شدگان از عرصه‌های نظامی، سیاسی و فرهنگی و جریان‌ات افراطی اهل سنت است که در اوج وحشیگری فراگیر قرار دارد.

۱- روند شکل‌گیری:

باتجربه گروه‌های سلفی طالبان والقاعده گروه «توحید و جهاد» به سرکردگی «بومصعب الزرقاوی» با نام اصلی «احمدفاضل النزال الخلاله» در سال ۱۹۹۹ ایجاد گردید و بابت او با «اسامه بن لادن» سرکرده «القاعده» در سال ۲۰۰۴، این گروه که شاخه سازمان القاعده در عراق بود، با نام «القاعده فی بلاد الرافدین» تاسیس شد. الزرقاوی در همین سال با صدور بیانیه‌ای شیعیان را دشمن اصلی (دشمن نزدیک) و آمریکا دشمن دور اعلام کرد و علیه شیعیان عراق و برخی حاکمان کشورهای اسلامی اعلان جهاد کرد. وی برای اولین بار مقابل دوربین سربازان خارجی را برید و در سال ۲۰۰۶ در گفتار صوتی از تشکیل مجلس شورای مجاهدین در عراق (به سرکردگی عبدالله بن راشد صالح البغدادی) خبر داد و در ژوئن ۲۰۰۶ در شمال بعقوبه عراق به دست نیروهای آمریکایی کشته شد. پس از هلاکت زرقاوی، ابوحزمه المهاجر (ابوایوب مصری) وزیر جنگ داعش برای سرکردگی این گروه تعیین شد و برنامه‌های توسعه طلبانه گروه تداوم یافت. وی و ابوعمر البغدادی مغز متفکر و رئیس دولت اسلامی عراق در عملیات نیروهای عراقی و آمریکا در آوریل ۲۰۱۰ کشته شدند و ابوبکر البغدادی (ابراهیم بن عوادبن ابراهیم السامرایی) رهبری گروه را برعهده گرفت، با

روی کار آمدن ابوبکر البغدادی، دامنه عملیات و حملات آن گسترده شد. همزمان با آغاز بحران در سوریه، عناصر این گروه در سوریه نیز فعال شدند و با همکاری افسران و بازماندگان حزب بعث در عراق نیرومند شد.

داعش را تا سال ۲۰۱۰ می‌توان یک گروه تروریستی و شورشی دانست که در اثر اختلافات مذهبی، قبیله‌ای و سیاسی در عراق، چالش اختلافات گروه‌های سنی با دولت مرکزی، شرایط منطقه، غفلت استراتژیکی دولت عراق و همکاری عوامل داخلی با تصرف بخش‌های از عراق در قامت یک دولت ظاهر شده است.

ابوبکر البغدادی سرکرده «دولت اسلامی در عراق» در ۲۰۱۳/۰۴/۹ در پیام صوتی ادغام «جبهه النصره لاهل الشام» و «دولت اسلامی در عراق» را اعلام کرد، تا به این ترتیب گروه «دولت اسلامی عراق و شام» (داعش) شکل بگیرد. اقدام البغدادی با واکنش ابومحمد الجولانی رهبر جبهه النصره مواجه گردید. اما پس از مدتی «ایمن الظواهری» رهبر القاعده ادغام این دو گروه را لغو و هر کدام را مسئول رسیدگی به مناطقی کرد که در آن حضور دارند. این اقدام الظواهری موجب آغاز اختلاف جبهه النصره و دولت اسلامی در عراق و شام (داعش) و درگیری‌های مسلحانه دو طرف شد. در ژوئن ۲۰۱۴ سخنگوی داعش واژه عراق و شام را از نام گروه حذف و ایجاد دولت اسلامی را با خلافت اسلامی اعلام کرد و ابوبکر البغدادی به عنوان خلیفه مسلمانان معرفی شد.

آنچه «داعش» را از دیگر گروه‌های تروریستی حتی از «جبهه النصره» و «ارتش اسلام» و «جبهه اسلامی» با وجود وحدت ایدئولوژیکی که همان «وهابیت تکفیری» و سرنوشت و دشمن مشترک است، متمایز می‌کند، این است که داعش «طرحی جهادی - فراکشوری» است و همین موجب می‌شود تا این گروه تروریستی از نظر اجرای طرح‌هایش به وهابیت تندرو بسیار شبیه شود.

به‌رغم این که، تفکر سلفی - وهابی، تفکری در اصل عربی است. ولی در سایه فعالیت گسترده آل‌سعود و همکاری کشورهای مختلف به ویژه آمریکا، انگلیس، پاکستان، امارات، گروه‌های سلفی رادیکال در چند دهه اخیر به طرز شگفتی رشد کرده‌اند و در سال‌های اخیر، بر بخش بزرگی از جامعه اهل سنت کشورهای اسلامی و دیگر مناطق جهان، اثرگذار شده است.

فعالیت جریان‌های مختلف سلفی - وهابی در آسیای مرکزی، قفقاز، شمال آفریقا، اروپا، آمریکا، استرالیا و... به روشنی گستره این اندیشه را در مناطق مختلف جهان نشان می‌دهد.

گروه تروریستی سلفی - تکفیری داعش و دیگر گروه‌های همسو با حمایت و چراغ سبز کشورهای غربی و با همکاری مؤثر و همه جانبه برخی کشورهای عربی صاحب نفوذ خلیج فارس (عربستان، قطر، امارات و...) و بهره‌برداری از خط ترانزیتی ترکیه برای بسیج پیکار جویان سراسر جهان، شعله جنگ داخلی سوریه را افروختند و سپس بحران عراق را ایجاد کردند و با تشکیل دولت و اعلام خلیفه خود خوانده به نتایجی نیز رسیدند و البته در کنار آن عوارضی هم پدید آوردند. هر یک از قدرت‌ها و کشورهای آمریکا، اسرائیل، عربستان و کشورهای عربی حامی، ترکیه و... در وقوع، استمرار، دامنه مناقشه و بحران ناشی از فعالیت گروه‌های سلفی تکفیری، نقش داشته‌اند و از آن نیز بهره برداری کرده‌اند.

۲- سازمان رزم و نیروی انسانی:

هرچند آمار دقیقی از نیروهای انسانی، اعضا و سازمان رزم گروه‌های تکفیری در دست نیست. ولی گفته می‌شود این گروه هم اکنون دارای ۵۲ هزار عضو است. از این شمار، ۳۰ هزار تن عنصر نظامی و ۲۲ هزار تن در اداره امور مختلف گروه فعالیت می‌کنند. حدود ۵۰ درصد از کارگزاران و جنگجویان داعش عراقی، ۸ هزار نفر سوری، حدود ۴ هزار نفر از آسیای مرکزی و ۲ هزار تن از چین، داغستان، تاتارستان و روسیه به گروه‌های تکفیری پیوسته‌اند و بقیه را اتباع کشورهای فرانسه، آلمان، بلژیک، انگلستان، سوئد، هلند، استرالیا و ترکیه تشکیل می‌دهد. علاوه بر آن، افرادی از اتباع دیگر کشورهای آسیایی، چین، اندونزی، فیلیپین، تایوان و ایران نیز در میان جنگجویان داعش هستند. در میان اتباع عربی نیز اغلب مصری‌ها در مناصب شرعی، تونس‌ها در مناصب فرماندهی، عراقی‌ها در مناصب امنیتی، سعودی‌ها در امور شرعی و انتحاری فعالیت می‌کنند. اغلب زنان گردان خنساء (کتیبه الخنساء) از اتباع تونس، عربستان سعودی و برخی کشورهای دیگر مانند آلمان هستند.

بنابه گزارش‌های منتشرشده، تعداد عناصر پیوسته به داعش تا ماه دسامبر ۲۰۱۵ حدود ۲۷ هزار نیروی خارجی اعلام شده که از ۸۶ کشور جهان است. از این عناصر حدود هزار و صد تن از افراد داعش از سوی این گروه زندانی شده و شمار بسیاری از آنها اعدام شده‌اند. آمار کل تلفات انسانی گروه در سوریه و عراق از آغاز درگیری‌های سوریه به ۷۰۶۴ نفر می‌رسد که ۴۷۳۳ نفر آنها در عراق (از آغاز حضور داعش در موصل تا کنون) کشته شده‌اند.

داعش برای مدیریت عملیات‌های نظامی، شورای نظامی و برای اداره مناطق تحت کنترل خود شورای ویژه تشکیل داده است. شورای نظامی داعش مسئولیت برنامه‌ریزی، مدیریت سران و عملیات‌های نظامی را بر عهده دارد. در گروه، عملیات‌های نظامی به نام غزوه شناخته می‌شوند. داعش با شماری از گروه‌های مسلح در سوریه بیعت کرده و از توان نظامی آنان بهره می‌گیرد؛ از جمله: جیش المجاهدین، اتحاد ترکمنستانی، جیش المثنی، اکناف بیت‌المقدس. شمار دیگری از گروه‌های مسلح نیز به این گروه اعلام وفاداری کرده‌اند که عبارتند از: ارتش یرموک (جیش الیرموک)، تیپ العمری (لواء العمری) در استان درعا، تشکیلات ابوهمام الشافعی (تنظیم ابوهمام الشافعی) در القریه‌تین، گردان‌های حامی اهل سنت (کتاب حماه السنه) در خان شیخون، جنبش فدائیان (حرکه الفدائیین) در ادلب، گردان البشر (کتیبه البشر) در جسر الشغور، تیپ درع الجبل در حماه، دسته توحید (سریه التوحید) در حارم. این گروه دارای سلاح شیمیایی بوده و فرماندهان خبره گروه، آزمایش‌هایی برای توسعه سلاح شیمیایی در مزرعه‌های الطارمیه و البورکیه در جنوب بغداد اجرا کرده. عربستان مراحل آغازین استراتژی خود در سوریه را با در اختیار قرار دادن سلاح‌های پیشرفته در دست معارضان با هدف خنثی‌سازی حملات هوایی و توپخانه‌ای نیروهای دولتی سوریه شروع کرد. ورود عربستان به مرحله تهاجمی، در شمال با کمک ترکیه و در جنوب سوریه با کمک پادشاهی اردن انجام می‌شود. داعش برخی از نیروهای نظامی خود را برای گذراندن دوره‌های آموزش تخصصی و آمادگی نظامی به پادگان‌های اردن فرستاد. اردن با آموزش بیش از ۱۰ هزار نفر از فرزندان عشایر در عراق و سوریه نقش مهمی در کنار عربستان در افزایش توان نظامی داعش دارد. بر پایه توافق میان داعش و ترکیه و برخی از کشورهای حوزه خلیج فارس از جمله عربستان سعودی و قطر، تسلیحات پیشرفته نظامی در اختیار نیروهای داعش گذاشته می‌شود. پاره‌ای گزارش‌ها از ارسال کمک‌های نظامی و لجستیکی از ترکیه برای داعش و درمان مجروحان جنگی آنان حکایت دارد و در خاک ترکیه چند پادگان آموزشی در اختیار داعش قرار دارد. گروه در برخی اقدامات نظامی خود از چندین دسته (تهاجمی، انتحاری و...) استفاده می‌کنند تا هرکدام یک بخش از عملیات را انجام داده و مسیر را برای دستیابی به هدف

آماده کنند. استفاده از مردم در مناطق تحت تصرف و نیز کنترل و جلوگیری از خروج آنان از شهر، برای ممانعت از مداخله جنگنده‌ها و بمباران هوایی هم در برنامه گروه قرار دارد.

برخی گروه‌های وابسته به داعش مانند گروه انصار بیت‌المقدس مستقر در صحرای سینای مصر و... افراد کم سن و سال (کودکان و نوجوانان بین ۹ تا ۱۳ سال و ۱۳ تا ۱۷ سال) را به منظور به کارگیری در عملیات‌های تروریستی و انتحاری آموزش می‌دهند. (آموزش رانندگی موتورسیکلت، بکارگیری اسلحه، بمب‌گذاری، ساخت بمب دست‌ساز و...). هم‌چنین داعش با انتشار تصاویری در شبکه‌های اجتماعی از تاسیس اردوگاه آموزش نظامی (کمپ ابو‌عیسی) برای تروریست‌های کشور آذربایجان در مناطق مرزی عراق با سوریه خبر داده است. به ادعای آن، در این اردوگاه آموزش‌های تخصصی کار با انواع سلاح، تاکتیک و... به داوطلبانی که از اتباع جمهوری آذربایجان هستند، به زبان آذری تدریس می‌شود.

داعش تلاش می‌کند که تا با چند هزار کیلو مواد شیمیایی که از عراق به سرقت برده اند، بمب شیمیایی تولید و به هنگام لزوم استفاده کنند و برای نیروهای رده بالا و فرماندهانش که در نزدیک دمشق هستند، ماسک ضد شیمیایی توزیع کرده است.

عملیات موسوم به «انغماسی» در دستور کار عناصر داعش قرار دارد، این عملیات، شبیه انتحاری است که نیروی داعش کمر بند انفجاری به خود بسته و به میدان نبرد می‌رود و هنگامی که توان مقابله را از دست داد، خود را در صحنه نبرد منفجر می‌کند.

حمله به زندان‌ها و آزادسازی و تسلیح زندانیان از روش‌های عملیاتی داعش در اقدامات نظامی آنان در عراق است. همکاری و هماهنگی بعضی‌ها و برخی از نظامیان عراقی منجر به عدم مقاومت آنان در برابر حملات داعشی‌ها و تحویل سریع سلاح‌هایشان می‌شود.

برخی کشورهای بلوک شرقی سابق در اروپا به عنوان کشورهای اصلی فروشنده سلاح و تأمین کننده تجهیزات نظامی داعش هستند. داعش خودروهایی زرهی، توپ‌های جنگی، موشک انداز و مهمات، سیستم‌های آتش توپخانه، تانک و سلاح‌های نیمه‌سنگین و دیگر خودروهایی نظامی برای حمل و نقل نیرو خریداری کرده است.

۳- اقتصاد داعش:

گروه داعش با نظام مالی متنوع و پیچیده را می‌توان ثروتمندترین گروه تروریستی دانست و همه گروه‌ها و سازمان‌های تروریستی در جهان را از لحاظ ثروت پشت سر می‌گذارد. نفت، گاز، محصولات پتروشیمی، مالیات و کشاورزی ارکان اقتصاد داعش است. مهم‌ترین منبع مالی آن درآمد حاصل از فروش نفت است که به رغم فروش با قیمت پایین و با واسطه، برآورد شده که روزانه ۲ الی ۴ میلیون دلار درآمد کسب می‌کند. این ظرفیت پس از تحولات اخیر و تلاش‌های بین‌المللی و ائتلاف‌های منطقه‌ای رو به کاهش است.

ثروت گروه در عراق و سوریه در حدود ۲۲۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است و ظرف تنها یک سال ۲۰۰ میلیارد دلار بر دارایی‌های خود افزوده است. این میزان ثروت و درآمد برای یک گروه سازمان یافته و تقویت سازمان رزم آن و اداره شهرهای تصرف شده کفایت دارد. با نگاهی به هزینه جنگ‌ها نیز می‌توان اقتصاد داعش را برآورد کرد که از طریق منابع زیر به دست آمده است:

۳-۱- نفت و انرژی

مهم‌ترین منبع مالی داعش نفت است. به رغم حملات هوایی و ادعای آمریکا برای مقابله با داعش، این گروه ماهانه حدود ۵۰ میلیون دلار از محل فروش نفت چاه‌های مناطق زیر سلطه خود، درآمد دارد و نیز چندین میدان نفتی و پالایشگاه را در سوریه و عراق تصرف کرده. این گروه بر بسیاری از چاه‌ها از جمله التیم، العمر، التانغ، القهار و الورد مسلط و از راه واسطه‌ها و تجار ترکیه ای نفت استخراج شده را به فروش می‌رساند. کارشناسان درآمدسالانه گروه از محل فروش نفت و انرژی مناطق تحت تصرف در عراق و سوریه را بیش از ۲۶۰ میلیون دلار برآورد کرده‌اند که بهره‌گیری از منابع نفت عراق با تولید روزانه ۴۰ هزار بشکه، بهره‌گیری از منابع نفت سوریه با تولید روزانه ۴۵ هزار بشکه است.

۳-۲- مالیات

دریافت مالیات و عوارض از مردم ساکن در مناطق اشغال شده؛ دریافت مالیات از کامیون‌های حامل مواد، عوارض خروج از مناطق تصرف شده، مالیات از برداشت‌های بانکی، دریافت خراج و جزیه از غیر مسلمانان ساکن در قلمرو اشغال شده؛ گرفتن فدیة بابت آزادی اسیران؛ از محورهای درآمد مالیاتی داعش است.

داعش با تعیین قوانین مالیاتی جدید در مناطق اشغالی به تأمین منابع مالی خود می‌پردازد، بر این اساس هزینه برق در یکی از مناطق تحت تصرف در عراق را برای هر منزل ۱۰ هزار دینار، آب بهای هر خانه ۵ هزار دینار، مالیات مغازه‌ها و مراکز تجاری ۵۰ تا ۲۰۰ دلار، عوارض شهرداری برای هر منزل و مغازه ۵ هزار دینار، هزینه مراجعه به بیمارستان بین ۱۰۰۰ تا ۳ هزار دینار، هزینه مولدهای برق به ازای هر واحد ۵۰۰ هزار دینار، جریمه تخلفات رانندگی بین ۱۵ تا ۳۰ هزار دینار، هزینه پارکینگ خودروها ۱۵۰۰ دینار، هزینه خواندن خطبه عقد ۲۵ هزار دینار برای هر زوج، هزینه ورود کالا و خودرو به استان بین ۱۰۰ تا ۲ هزار دلار تعیین کرده‌اند.

۳-۳- کشاورزی

فروش محصولات کشاورزی مناطق تحت تسلط، اجاره ابزار و تجهیزات کشاورزی، جمع‌آوری غلات به عنوان زکات از کشاورزان یکی از ارکان اقتصاد داعش است. بنابر گزارش سازمان غذا و کشاورزی سازمان ملل متحد، داعش بیش از ۴۰ درصد تولید گندم عراق را در سال ۲۰۱۴ تحت کنترل داشته است.

۳-۴- سایر منابع اقتصادی

بجز منابع مالی موجود در سرزمین‌های اشغالی عراق و سوریه (نفت، کشاورزی و...) کمک‌های لجستیکی، پول و امکانات آمریکا، عربستان، قطر و برخی کشورهای اروپایی و کشورهای هم‌پیمان سعودی‌ها در منطقه، در ردیف منابع مالی داعش به حساب می‌آید و ترکیه را می‌توان در مجموعه اقتصاد داعش، مهم و مؤثر تعریف کرد.

جمعیت دارالتقوی که در سال ۱۹۸۹ برای کار فرهنگی و پزشکی در جامعه اهل سنت تشکیل شده، هم اکنون به مرکزی برای کمک و حمایت مادی و تدارکاتی از نیروهای تکفیری تبدیل شده و در زمینه اقدامات انتحاری و تروریستی از هیچ کمکی به عوامل

آن کوتاهی نمی‌کند. داخل مقرهای این جمعیت، انبارهایی از انواع اسلحه و مهمات و مواد منفجره وجود دارد که از سوی آمبولانس‌های وابسته به این تشکیلات، آنها را جابجا می‌کنند.

داعش توانست با دستیابی به بخش‌هایی از آثار تاریخی سوریه و فروش غیرقانونی این آثار باستانی گران‌بها، منابع مالی مورد نیاز برای عملیات نظامی خود را به دست بیاورد. از همان آغاز جنگ سوریه دزدان عتیقه‌جات داعش به پایگاه‌های مهم باستان‌شناسی واقع در سوریه و همچنین شهرهای باستانی تدمیر، هترا و نمرود که از سوی یونسکو شناسایی و ثبت تاریخی شده، حمله کرده و به آن دستبرد زده‌اند. نیروهای داعش از طریق دلالتان عتیقه‌جات سعی می‌کنند، اجناس خود را به فروش برسانند .

از دیگر راه‌های تأمین منابع اقتصادی می‌توان به محورهای زیر اشاره کرد:

- تصرف بانک‌ها و منابع ارزی و مسکوکات (طلا و...) شهر موصل و دیگر شهرها و چپاول و غارت اموال عمومی؛
- غارت و به غنیمت گرفتن سلاح، مهمات و دیگر تجهیزات جنگی در شهرها و مراکز تحت تصرف؛
- کسب درآمد حاصل از فعالیت‌های تروریستی و جنایی در منطقه خاور میانه؛
- استفاده از منابع مالی کشورهای قطر و کویت به لحاظ ضعف سیاسی و نظام باز مالی آنها؛
- پول‌های نقدی که توسط تروریست‌های خارجی ملحق شده به این گروه دریافت می‌کند؛
- فعالیت‌های تجاری غیر قانونی؛
- آدم‌ربائی، اخاذی، باج‌گیری و اخذ غرامت بابت نقش‌آفرینی سمن‌های فعال در منطقه؛.
- گروه اجساد و اعضای بدن مردگان را نیز در بازارهای قاچاق اعضای انسان به فروش می‌رساند.